УДК 343.291

Андрій Миколайович ЯЩЕНКО,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
https://orcid.org/0000-0003-3956-3487

ЮРИДИЧНІ НАСЛІДКИ СПЛИВУ СТРОКУ ДАВНОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ З ОГЛЯДУ НА КОНЦЕПЦІЮ НОВОЇ РЕДАКЦІЇ КК УКРАЇНИ

Забезпечення охорони найбільш важливих соціальних цінностей і благ від потенційно можливих кримінально-протиправних загроз здійснюється завдяки визначенню законодавцем у системі Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) вичерпного переліку тих суспільно небезпечних діянь, які є злочинами, і регламентації у його Загальній частині низки заходів карального і альтернативного йому некарального характеру, що застосовуються у разі їх вчинення до фізичних і юридичних осіб.

Окрему групу серед таких інших альтернативних каральним заходам кримінально-правового характеру становлять заходи, засновані на недоцільності здійснення подальшого кримінального провадження або виконання призначеного покарання у зв'язку із закінченням строків давності. Будучи, окрім іншого, проявом гуманного ставлення держави до порушників кримінально-правових заборон, вони тягнуть у разі застосування звільнення особи від призначення покарання або звільнення від його відбування чи навіть звільнення від кримінальної відповідальності. Так, згідно з ч. 1 ст. 49 КК України особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину і до дня набрання вироком законної сили минули, передбачені п. 1–5 цієї частини, строки. У ч. 5 ст. 74 КК України вказано, що особа також може бути за вироком суду звільнена від (призначення) покарання на підставах, передбачених статтею 49 цього Кодексу, а в ч. 1 ст. 80 КК України – що особа звільняється від відбування покарання, якщо з дня набрання чинності обвинувальним вироком його не було виконано в строки визначені у п. 1–5 цієї частини статті.

Регламентація у вітчизняному кримінальному законодавстві строків давності притягнення до кримінальної відповідальності та її реалізації у вигляді виконання покарання завжди знаходила позитивну оцінку серед науковців, оскільки сплив визначених законом строків давності з дня вчинення злочину або з дня вступу обвинувального вироку у законну силу об'єктивно ускладнює, а іноді унеможливлює і, як наслідок засвідчує недоцільність, як здійснення подальшого досудового розслідування, так і виконання призначеного судом покарання.

Зазначимо, що 17–19 жовтня 2019 року у санаторії «Березовий гай» с. Березівське Харківської обл. відбулась Міжнародна науково-практична конференція «Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України», яка була присвячена широкому колу питань, пов'язаних із обґрунтуванням необхідності нової редакції КК України, а також основними положеннями її змісту. Зокрема, у проєкті Концепції реформування КК України та інших актів законодавства про відповідальність за правопорушення в публічній сфері, розданій учасникам наукового заходу для обговорення, було зазначено, що новий КК України має бути звільнений від заходів звільнення від кримінальної відповідальності, у тому числі й у зв'язку із закінченням строків давності, оскільки це протирічить принципу презумпції невинуватості.

З огляду на це, в межах обговорення, розробниками запропоновано у новому КК України передбачити декілька видів кримінально-правових наслідків спливу строків давності. Насамперед, йдеться про звільнення від призначення покарання та звільнення від призначеного покарання. Так, рекомендовано особу звільняти від призначення покарання, якщо з дня вчинення нею злочину і до дня набрання вироком законної сили минули визначені у відповідному пункті відповідної статті строки (саме такий варіант фактично начебто засвідчує трансформацію інституту звільнення від кримінальної відповідальності в інститут звільнення від призначення покарання). Крім того, визначено, що у випадку закінчення визначених законом строків давності особа підлягає звільненню від призначеного покарання, якщо з дня набрання чинності обвинувальним вироком його не було виконано у відповідні строки (в даному випадку йдеться про чинну ст. 80 КК України, але трохи в іншій її інтерпретації).

Висловлюючи своє ставлення до вказаних пропозицій, хотілося б зазначити, що, вочевидь, такий варіант, можливо дійсно, є найпростішим у вирішення проблематики співвідношення будь-якого виду звільнення від кримінальної відповідальності з принципом презумпції невинуватості. Але якщо подивитися на цю проблематику під іншим кутом зору, можливо її вирішення може бути здійснено й в інший спосіб. Справа в тому, що розробниками у новому КК України окремо також запропоновано регламентувати обставини, що унеможливлюють настання кримінально-правових наслідків злочину, серед яких передбачається така обставина як сплив строку давності кримінального переслідування. У даному випадку ми схильні вважати, що саме сплив строку давності кримінального переслідування, як раз і свідчить про те, що його кримінально-правовим наслідком може бути саме звільнення від кримінальної відповідальності, але в його іншому, дещо нетрадиційному розумінні.

Зауважимо, що на сторінках періодичних видань ми неодноразово звертали увагу на те, що наявна сьогодні позиція вітчизняного законодавця щодо вираження звільнення від кримінальної відповідальності у чинному КК України, з точки зору юридичної техніки, є не коректною, оскільки вона дійсно не враховує вищевказаний принцип, відображений у ч. 1 ст. 62 Конституції України. Але ця обставина не становить підставу для відмови від інституту звільнення від

© Ященко А. М., 2019

кримінальної відповідальності. Справа в тому, що назва інституту звільнення від кримінальної відповідальності у кримінальному законодавстві України не відповідає його суті. Насправді те, що за ним криється, є *правовим уникненням від цієї відповідальності*, інакше кажучи *звільненням від притягнення до кримінальної відповідальності або звільненням від кримінального переслідування*, а не звільненням від неї. На наше глибоке переконання, розуміння юридичної природи звільнення від кримінальної відповідальності саме в такому аспекті зводить нанівець будь-які сумніви з приводу невідповідності цього унікального кримінально-правового явища принципу презумпції невинуватості.

У зв'язку з цим, ми схильні вважати, що юридичними наслідками спливу строку давності притягнення до кримінальної відповідальності та її реалізації у вигляді безпосереднього виконання покарання з огляду на концепцію нової редакції КК України є: 1) уникнення кримінальної відповідальності або унеможливлення її настання (тобто те, що сьогодні називається звільненням від кримінальної відповідальності); 2) звільнення від призначення покарання; 3) звільнення від призначеного покарання. Відповідно вказаним правовим наслідкам закінчення строків даності за чинним КК України кореспондують звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 49 КК України); звільнення від призначення покарання (ч. 5 ст. 74 КК України); звільнення від відбування покарання (ст. 80 КК України).

З огляду на вищенаведені юридичні наслідки спливу строків давності, що фактично випливають зі змісту концепції нової редакції КК України, можна констатувати, що все ж таки на 100 % відмовитися від проявів звільнення від кримінальної відповідальності не вийде. Принагідно зауважимо, що і робити цього взагалі-то не слід. Ми схильні вважати, що у вирішенні даного питання необхідно шукати розумний компроміс, адже заперечувати позитивні аспекти такого кримінально-правового явища як звільнення від кримінальної відповідальності, марна справа. Фактичним проявом такого компромісу і є уникнення кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Додатково до цього належить лише додати випадки уникнення кримінальної відповідальності у зв'язку з констатацію різних видів позитивної посткримінальної поведінки, наприклад, випадки добровільної здачі правоохоронному органу певних предметів: а) зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв; б) наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; в) прекурсорів, що призначалися для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин; г) отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними засобами чи їх аналогами тощо.

До речі, зауважимо, що у кримінальному законодавстві більшості країн Європейського Союзу дійсно відсутнє звільнення від кримінальної відповідальності в її традиційному вітчизняному розумінні. Виключення становить можливо хіба, що кримінальне законодавство Латвійської (ст. ст. 56–58 КК) [1] і Литовської Республік (ст. ст. 36–40 КК) [2]. Попри це зауважимо, що безпосередньо наслідком спливу строків давності в окремих із них, як раз і є «відмова від подальшого кримінального переслідування», що фактично засвідчує «присутність» звільнення від кримінальної відповідальності в національних кримінальних законодавствах, хоча і в іншій нетрадиційній вітчизняній його інтерпретації.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що юридичними наслідками спливу строку давності притягнення до кримінальної відповідальності та її реалізації у вигляді виконання покарання з огляду на концепцію нової редакції КК України є:

1) уникнення кримінальної відповідальності або унеможливлення її настання;
2) звільнення від призначення покарання;
3) звільнення від призначеного покарання.

Уникнення кримінальної відповідальності або унеможливлення її настання є тим кримінально-правовим наслідком злочину, який фактично криється за звільненням від кримінальної відповідальності, що сьогодні регламентовано у чинному КК України. Такий кримінально-правовий наслідок злочину є компромісним варіантом у вирішенні питання про відповідність сучасного інституту звільнення від кримінальної відповідальності з принципом презумпції невинуватості. У зв'язку з цим, а також з огляду на концепцію реформування вітчизняного кримінального законодавства, перелік обставин, що унеможливлюють настання кримінальної відповідальності, має бути розширений за рахунок його доповнення новими видами, заснованими на заохочені окремих видів позитивної посткримінальної поведінки.

Список бібліографічних посилань

1. Уголовный кодекс Латвийской Республики : (1998, исправленный 2018; английская версия) // Legislationline. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8266/file/Latvia_CC_1998_am2018_en.pdf (дата звернення: 25.10.2019).

2. Уголовный кодекс Литовской Республики (2000, с изменениями 2017; английская версия) // Legislationline. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8272/file/Lithuania_CC_2000_am2017_en.pdf (дата звернення: 25.10.2019).

Одержано 06.11.2019

UDC 342.841(477)

Maryana KACHYNSKA,
Ph.D., Associate Professor,
police activity and public administration department
of Kharkiv National University of Internal Affairs

VIOLENCE AGAINST WOMEN AS A FORM OF GENDER-BASED VIOLENCE

Gender-based violence is violence that is committed against another person because of his or her sex [1, c. 14-15]. Victims of this crime can be both sexes, either women or men [2, p. 24]. However, it is well-known that women suffer from this crime more frequently. For example, 1 in 3 women in the European Union have experienced physical and/or sexual violence

© Kachynska M., 2019